

Szikes puszta Pély közelében

A HEVESI FÜVES PUSZTÁK TÁJVÉDELMI KÖRZET

A Hevesi Fűves Puszták Tájvédelmi Körzet 1993 márciusában alakult a régió eredeti állapotát reprezentáló pusztai élőhelyek, valamint a rajtuk élő állatvilág, különös tekintettel a tűzók, és a ritka ragadozómadár-fajok állományának megóvása érdekében. A tájvédelmi körzet 2005 és 2008-as bővítése során 15 területegységre egészült ki és jelenlegi területe 16114 ha.

A tájvédelmi körzet a Hevesi-sík, a Gyöngyösi-sík és a Hevesi-ártér kistájakon fekszik, melynek nagyobb részén magas-ártéri jellegű, közepes vízállású hordalék-kúp-síkság terül el, rajta a talajvízállástól függően réti és szikes talajok különböző típusaival. A felszint a Tisza és mellékfolyóinak építő-romboló munkája formálta, de hasonló mértékű hatás érhető tetten az itt élő emberek földhasználati tevékenysége nyomán megnyílvánuló felszín- és tájformáló tevékenységében. Régmúlt idők

Szent Anna-kápolna Hanyipusztán

térképei kiterjedt mocsárvilágról (Pély, Tarnaszentmiklós térsége), zabolátlan, kanyargós lefolyású patakokról, hatalmas erdőkről (Heves térsége) és végláthatatlan pusztákról tanúskodnak. Az idők folyamán azonban a mocsarakat lecsapolták, a vízfolyásokat egyenes vonalú csatornákká kényszerítették, az erdőket kivágták, a természetes gyepek jelentős részét feltörték és szántóföldi művelés alá vonták. Mindezek együttes eredményeként mára a Hevesi-sík is „kültúrtáj” lett.

A Hevesi-sík természetközeli növénytakaróját napjainkban a gyeptársulások különböző képviselői. Legkiterjedtebbek a cickafarkos és úrmós szikes pusztarétek, illetve vaskzik és szikfok társulásokkal tarkított szikes mocsárrétek, melyek Pély és Tarnaszentmiklós térségében találhatók.

A térség gazdag madárvilágából ki kell emelni a globálisan veszélyeztetett tűzók, valamint a ritka, fokoztan védett ragadozómadár-fajok (*parlagi sas*, *keresensolyom*, *kék vércse* és *hamvas rétihéja*) állományait. Mindezen madárfajok védelmét eredményes fajmegőrzési és élőhelyvédelmi programok szolgálják, minek eredményeképp itteni fészkelő állományaik országos tekintetben is jelentősek. Szentén fokozott figyelmet érdemel a térség *szalakóta*-állománya, valamint a mezőgazdasági környezetben költő, fokozottan védett *ugartyúk*. A térség ún. karakterfajainak számít a mezei pacsirta, *búbos banka*, tövisszűrő gébics, a *kis őrgébics*,

Szytyeprrétek növénye a macsahere

Erdősszytyepfjaj a sárga nőszirm

gébb termőhelyi adottságú szikes gyepek feltörése és szántóföldi művelésbe vonása is, ami a Hevesi-sík gyepterületeinek drasztikus zsugorodásához, valamint fragmentációjához vezetett. A megmaradt szikes pusztagyeppek megfelelő hasznosítása részben a nagyzemai juhászatok, részben pedig a nagyszámú falugulyák révén egészen az 1980-as évekig biztosított volt.

Az állattartás, a legeltetés utóbbi évtizedekben történt drasztikus visszaesése károsan hatott a térség gyepeinek ökológiai állapotára és a gyepekhez kötődő állatközösségekre. A gyepterületek csökkenése és a legeltetés visszaszorulása a madárvilág vonatkozásában

Ligoes erdőfelt

is számos faj – pl. az ugartyúk, a kék vércse, a tűzók, a nagy goda és a piroslábú cánkó – eltűnését, illetve állományaik drasztikus csökkenését okozta. A Hevesi-síkon folytatott természetvédelmi kezelések egyik legfontosabb feladata, hogy elősegítse a síkvidéki gyepek hagyományos hasznosítását, a természetkímélő gazdálkodás térnyerését.

Fás vegetáció

Általában az egyébként is alacsony erdőszűlességű dél-hevesi térségben a fás vegetációk (fasorok, facsoportok, erdőfoltok) természetességi fok alacsony, összetételükben jelentős a tájidegen fajok (akác, ezüstfa, bálványfa, gyalogakác) mennyisége. Ezért fontos törekvése a Bükkü Nemzeti Park Igazgatóságnak, hogy a saját vagyongekezelésében lévő erdőterületein a természetvédelmi erdők kezelés során alkalmazott természetközeli módszerekkel fenntartsa és gyarapítsa a biológiai sokféleségét. A tájra jellemző fasorok, facsoportok hazai fajokkal (kocsányos tölgy, magyar kőris, fehér nyár) történő átalakításával és újjak létrehozásával a tájegység próbál hosszú távon félszőkehelyet biztosítani a térség védett, fokozottan védett madárvilágának.

Vizes élőhelyek

A XVIII. század második felében készült katonai térképek tanúsága szerint a dél-hevesi síkvidéken a vizesélőhely-

Szalakóta

A Csörsz-árok egy viszonylag ép szakasza Erdőtelek határában

„A „Kunhalmok és földvárak rehabilitációja a BNPI Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megyei területein” című KEOP-3.1.2./2F/09-11-2013-0041 projekt az erdőtelek határában lévő Hanyi-halom, a boconádi Alatka-pusztánál a Nagy-legelőn lévő bronzkori lakódomb, telep („földvár”) és a Csörsz-árok Erdőtelek és Dormánd közti szakaszának rekonstrukcióját, védelmi jellegű helyreállítását tűzte ki célul.

A KUNHALMOK

A kunhalmoka természet védelmérőlről szóló 1996. évi LIII. törvény értelmezésében – 23. § (3) f) pont – a kunhalom „olyan kultúrtörténeti, kulturális örökségi, tájképi, illetve élővilág-védelmi szempontból jelentős domborzó földmű, amely kimagasodó jellegével meghatározó eleme lehet a tájnak”. Ezek a Kárpát-medence területén élt előideink által (a rézkortól a középkorig) emelt sajátos földépitmények meghatározó elemei a tájnak, ugyanakkor felszínalaktani, régészeti, kultúrtörténeti, illetve botanikai, zoológiai értékeik miatt is védelemre érdemesek. A kunhalmok különböző típusai – a lakódombok (tell típusú halmok), a sírdombok (kurgánok), az őrhalmok, a laponyagok és a határhalmok – mind egységesen védelmet élveznek.

A Ludas-fertő tén

típusok területi részesedése meghaladta a 20%-ot. Az emberi tevékenység tájformáló hatása nyomán napjainkra ezek az élőhelyek csak hirtmondóként maradtak fenn. A folyamatos belvízelvezetés, valamint a szélsőséges csapadékvizonyok miatt mára ezek léte is veszélybe került, természetességi állapotuk leromlott.

KOMPLEX TERMÉSZETVÉDELMI FEJLESZTÉSEK

Az elmúlt évtizedben a Hevesi-sík tiszai ártérrel határos déli szélén, főként Tarnaszentmiklós és Pély települések határában több lépcsőben valósultak meg olyan természetvédelmi célú beruházások, amelyek gerincét minden esetben a jelentősebb beavatkozással járó vizesélőhely-fejlesztések adták, de kiegészültek egyéb élőhelytípusokra irányuló fejlesztésekkel is. Az első útomben, 2000-ben a tarnaszentmiklósi Ludas és a pélyi Hosszú-fertő rehabilitációjára került sor, másodikként a Hamvajárás mocsarainak rehabilitációja és a bográzó-háti rizskaltikák élőhelyfejlesztési kivitelezése zajlott (2005), míg a harmadik ütem 2012-ben a Bútelki-csatornát kísérő fertők és szikes mocsarak természetességi állapotának javítását célzó beruházással folytatódott.

A térség gazdag madárvilágára leginkább hatást gyakorló mesterséges létesítmény a középvezettségű vezetékhlálózat. A légvezetétek okozta madárpusztulások már évtizedek óta ismert, rengeteg tanulmány foglalkozott a kérdéssel, amely során kiderült, hogy számos értékes és veszélyeztetett madárfaj egyede pusztul el az elektromos légvezeték-hálózat okozta sérülések miatt. A Dél-hevesi Tájegység értékes madárállományának megóvása érdekében felhasználva a hazai és nemzetközi pályázati lehetőségeket több, nagyobb léptékű beruházást hajlt végre. Az áramütéses madárpusztulások számának csökkenését a leginkább veszélyes középvezettségű vezetékhlálózat fejlesztéseinek átalakításával tudjuk elérni. Az elmúlt évtizedben folyamatosan fejlődő technológiáknak köszönhetően olyan madárvédelmi berendezésekhez vezettet, amely segítségével megállíthatjuk, vagy legalábbis

Kék vércsek párban

Kápolna az ex-lege védelem alatt álló Szent Anna-halmon

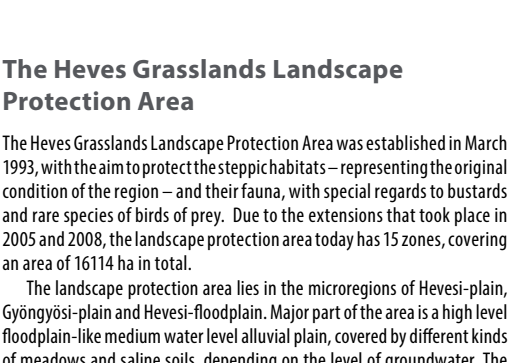

Szent Vendel a pásztorok és barnok védőszentje

minimalizálni tudjuk az áramütéses madárpusztulásokat. Hazánkban eddig egyedülállóan a tájegységet érintő teljes középvezettségű légvezeték-hálózaton végezzük el a beruházást. Az ütközéses madárpusztulások elkerülésében a legveszélyesebb helyeken (Tarnaszentmiklós, Pély, Poroszló) földkábel tefektünk le a légvezeték helyett. Ez a beavatkozás mind az ütközés, mind az áramütés lehetőségét megszünteti, miközben a tájképet is kedvezően befolyásolja.

A HEVESI FÜVES PUSZTÁK TÁJVÉDELMI KÖRZET TANÖSVÉNYEI

A Hevesi Fűves Puszták Tájvédelmi Körzetben – Tarnaszentmiklós és Pély települések határában – két tanösvény szolgálja a természetvédelmi értékek bemutatását. Ezek bejárása során a látogató megismerheti a Hevesi-sík és a Hevesi-ártér kistájak jellegzetes természetes és természetközeli élőhelyeit, a kistájak határán lévő Ludas-fertő és Hamvajárás környezetben napjainkig fennmaradt szikes pusztagyepkeket, fás vegetációkat, vizes élőhelyeket, valamint a hagyományos tájhasználati módokat. Továbbá áttekintést nyújtanak az itt zajló természetvédelmi tevékenységekről, a Bükkü Nemzeti Park Igazgatóság élőhely-fejlesztési programjairól.

The Heves Grasslands Landscape Protection Area was established in March 1993, with the aim to protect the steppic habitats – representing the original condition of the region – and their fauna, with special regards to bustards and rare species of birds of prey. Due to the extensions that took place in 2005 and 2008, the landscape protection area today has 15 zones, covering an area of 16114 ha in total.

The landscape protection area lies in the microregions of Hevesi-plain, Gyöngyösi-plain and Hevesi-floodplain. Major part of the area is a high level floodplain-like medium water level alluvial plain, covered by different kinds of meadows and saline soils, depending on the level of groundwater. The surface was formed by the deposition and erosion processes of Tisza and its tributaries; however, the land use by local people contributed to the formation of the landscape at a similar level. Historic maps show wide-spread swamps (around Tarnaszentmiklós and Pély), unregulated winding streams, huge forests (Heves area) and immense plains. Throughout the years, the swamps got drained, the streams got regulated, the trees had been cut down, and the natural meadows turned into cultivated lands. As a result of all the changes, Hevesi-plain is now a "cultural landscape". The natural flora of today's Hevesi-plain mostly consists of different types of grass associations. The largest among them are lowland meadows of *Artemisio-Festucetum pseudovinae* and *Achileo-Festucetum pseudovinae*, and the alkaline marshlands around Pely and Tarnaszentmiklós with associations of salt flats and *Puliciniella swads*. The area has a rich avifauna. Among the many bird species, the most important is the globally endangered great bustard with other rare, specially protected birds of prey (e.g. eastern imperial eagle, saker falcon, red-footed falcon and Montagu's harrier). Several programmes focusing on breed and habitat conservation serve the protection of these species, and, as a result, their populations are significant in this area, compared to the national average. The region's population of European rollers and Eurasian stone-curlew (a species that breeds in cultivated environment) are also noteworthy. The so-called determinant species of the area are sky larks, hoopoes, red-backed shrikes, lesser grey shrikes, little owls, corn buntings and western yellow wagtails. Besides the resident bird species, huge flocks of migratory birds find a resting and feeding place in the area during spring and autumn. The migration of water- and shore birds is a spectacular sight, with hundreds of different ducks, ruffs, godwits, golden plovers and lapwings passing by. At the same time, crowds of wild geese come from the nearby Tisza Lake to feed on the plains of southern-Heves. Recently, there is an increasing number of globally endangered red-breasted geese and lesser-white fronted geese within the flocks of greater-white fronted Geese.

Habitats and habitat management of Hevesi-plain

The most typical natural habitats of the Hungarian Great Plain are the different types of grasslands. As a result of human landscape-forming activity – mostly because of land use and cultivation – grasslands have extended significantly. Since prehistoric times, extensive animal husbandry took place on deforested areas, and grazing has been playing an important role in the maintenance and development of grasslands. The less grasslands with better conditions in the higher areas have mostly fallen victim of arable land cultivation, but in the lower areas, with lands of poorer quality and more exposed to water, extensive animal husbandry remained the most common form of land use.

In the second half of the 17th century the cultivation of the poorer quality alkaline grasslands begun leading to their drastic decrease and fragmentation

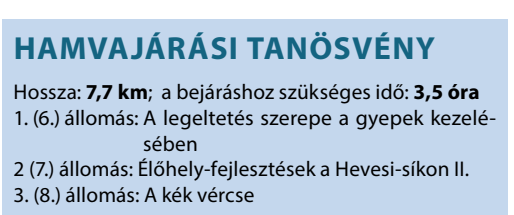
- ### LUDAS-FERTŐI TANÖSVÉNY
- Hossza: **6,5 km**; a bejáráshoz szükséges idő: **3 óra**
- állomás: A Hevesi Fűves Puszták Tájvédelmi Körzet bemutatása
 - állomás: Fás vegetációk a pusztában
 - állomás: Gyepek
 - állomás: Élőhelyfejlesztések a Hevesi-síkon I.
 - állomás: A szalakóta

Kék vércse fióka

Hossza: **7,7 km**; a bejáráshoz szükséges idő: **3,5 óra**

- (6.) állomás: A legeltetés szerepe a gyepek kezelésében
- (7.) állomás: Élőhely-fejlesztések a Hevesi-síkon II.
- (8.) állomás: A kék vércse

Tanösvény a Hamvajáráson

In the Hevesi-plain area. The utilisation of the remaining alkaline plains have been sufficient up until the 1980's, partly due to large-scale sheep breeding and because of the high number of village-herds. Since then, the drastic fall-back in grazing has had many negative environmental effects, too. The shrinkage of grasslands and regression in grazing have led to the decrease or/and disappearance of many bird species (e.g. Eurasian stone-curlew, red-footed falcon, black-tailed godwit, common redshank, etc.). One of the most important duties of today's environmental protection in the area is to support the renewal and spread of traditional grassland use by all available means.

Ligneous vegetation

In the generally less afforested southern Heves region, the level of naturalness within the ligneous vegetation is low, with a high rate of non-native species like robinia, silver berry, tree of heaven and indigo bush. Therefore it is of utmost importance for us to manage the woodlands under our management with methods that maintain and enhance their naturalness and biodiversity. By the transformation of the typical wooden rows and patches with English oaks, narrow-leaved ashes and silver poplars, we try to establish long-term nesting place for the protected and specially protected birdlife of the region.

Wetlands

According to military surveys and cadastral maps of the 18th century, the territorial ratio of wetland habitats exceeded 20% in the southern-Heves region. Due to the landscape transforming effects of human activity, only segments of these habitats have remained, and even their existence is in peril because of constant groundwater drainage and extreme precipitation distribution patterns. More frequent and longer arid periods have led to the decrease of naturalness in the remaining habitats, reflected in the disappearance of marshland vegetations and their valuable species.

Complex developments in nature conservation

In the southern part of the Hevesi plain – mostly in the vicinity of Tarnaszentmiklós and Pély – multi-stage developments have been carried out during the past decade. The focal point of these developments was the improvement of water habitats, but they also dealt with the enhancement of other habitat types at the same time. The first stage of the development was the rehabilitation of Ludas in Tarnaszentmülös and the Hosszú-fertő in Pely in 2000, followed by the rehabilitation of the marshes of Hamvajárás and the habitat development of the rice aviaries in Bográzó-hát in 2005. The third stage, targeting the improvement of the natural conditions of the alkaline marshes and swamps along the Bútelki-canal, took place in 2012.

Among all artificial establishments, the rich avifauna of the region is most affected by the medium voltage electric power-line network. The destructive effect of overhead wires has been known for decades. Many studies dealt with the subject, resulting in the statement that a vast number of rare and endangered species are killed because of injuries caused by the wires. Within the frameworks of national and international funding projects, several large scale investments are being implemented in the Southern Heves Region in order to protect the scarce avifauna of the area. The alteration of the headpieces of the electric network is the most effective tool to decrease the number of deaths caused by electrocution among birds. Thanks to the technical development of the past decades, there are several bird protection devices available today that can minimise the number of bird deaths caused by electric wires. As a first example in Hungary, the system will be installed on the whole overhead wire network over the entire region. To avoid bird deaths caused by collision, underground cables will replace the overhead wires in the most dangerous areas (Tarnaszentmiklós, Pély, Poroszló). This will remove the possibility of both collision and electrocution, and also will have a positive impact on the landscape.

Szurkemarha-gulya a hamvajárási legelőn

BÜKKI NEMZETI PARK IGAZGATÓSÁG
Cím: 3304 Eger, Sánc u. 6. • Levelezési cím: 3301 Eger, Pf. 116
Telefon: 36/411-581 • E-mail: titkarsag@bnpi.hu

DÉL-HEVESI TÁJEGYSÉG
Iroda: 3373 Besenyőtelek, Tepély-pusztta, Hotel Fauna
E-mail: dhte@bnpi.hu

Szerkesztette: **Baráz Csaba**
A szöveget írták és a fényképeket készítették: **Baráz Csaba, Borbáth Péter, Ferenc Attila, Sasvári János, Schmotzer András, Szitta Tamás, Tóth László**
Térképet készítette: **Katona Zoltán – A&Z 1.1 Térképműhely**
A fordítást készítette: **Kangur Márk**
Lektorálta: **Dr. Dávid Lóránt**
Nyomdai munkák: **Garamond Kft., Eger**
Grafika, tördelés: **Molnár Zoltán**
Kiadja: **Bükkü Nemzeti Park Igazgatóság**
Felelős kiadó: **Dr. Horváth Ákos**

ISBN 978-963-9817-32-6

Eger, 2014

A kiadvány a „KUNHALMOK ÉS FÖLDVÁRAK REHABILITÁCIÓJA A BNPI HEVES ÉS BORSOD-ABAUJ-ZEMPLEN MEGYEI TERÜLETEIN” című KEOP-3.1.2./2F/09-11-2013-0041 projekt keretében készült el.

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Regionális
& Fejlesztési Alap

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

A HEVESI FÜVES PUSZTÁK TÁJVÉDELMI KÖRZET TÉRKÉPE

1 : 90 000

TANÖSVÉNYEK